

О.О. Котлярова, Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка

ЕТАПИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОРІЧЧЯ

О.О. Котлярова

Етапи реформування системи вищої освіти України кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя

В статті детально розглянуті освітянські реформи в Україні кінця 20 – початку 21 сторіччя та їх вплив на розвиток системи вищої освіти на сучасному етапі, проаналізовано зміни в вищій школі в світлі приєднання України до Болонського процесу.

Ключові слова: система вищої освіти, освітянські реформи, Болонський процес.

О.А. Котлярова

Етапы реформирования системы высшего образования Украины конца ХХ – начала ХХІ века

В статье детально рассмотрены образовательные реформы на Украине конца 20 – начала 21 века, а также их влияние на развитие системы высшего образования на современном этапе, анализируются изменения в высшей школе в контексте присоединения Украины к Болонскому процессу.

Ключевые слова: система высшего образования, образовательные реформы, Болонский процесс.

Офіційне приєднання України до Болонського процесу відбулось 19 травня 2005 року з підписанням відповідної декларації на конференції в місті Берген. Саме ця подія засвідчила факт визнання країнами–учасницями Болонського процесу вітчизняної системи вищої освіти та факт їх упевненості щодо спроможності України забезпечити реалізацію основних цілей Болонської декларації. Щоб це стало можливим, ще з 90-х років минулого століття в Україні поступово проводились реформи в існуючій системі освіти, які набули нового змісту в світлі вищезгаданих подій.

Розвиток системи освіти в Україні в цілому, і зокрема зміни в системі вищої освіти розглядаються в працях таких вітчизняних вчених як В. Андрущенко, В. Астахова, Я. Болюбаш, В. Журавський, М. Згуровський М, В. Кремінь, С. Ніколаєнко, М. Степко та ін. Крім того, як у вітчизняній, так і в закордонній педагогіці значна увага приділяється саме проблемам вищої школи (А. Алексюк, М. Аллен, М. Арчер, Р. Барнетт, Є. Белозерцева, С. Вітвицька, Б. Вульфсон, О. Глузман, С. Головка, В. Жуков, Ф. Кайзер, І. Кобиляцький, Л. Нечепоренко, Л. Рувінський, Г. Уолфорд та ін.).

Мета статті полягає в детальному висвітленні реформ у системі вищої освіти України наприкінці ХХ – початку ХХІ сторіччя та аналізі їх впливу на сучасний стан вищої школи України у світлі приєднання до Болонського процесу.

У 1992–1995 роках минулого століття була проведена перша освітянська реформа. Наголос у ній було зроблено на загальноосвітній школі. До здобутків цього періоду слід віднести розробку і затвердження Державної програми “Освіта. Україна ХХІ століття”, яка нині здійснюється в основних своїх складових. Цілком очевидний результат дали створення єдиного Міністерства освіти, Академії педагогічних наук, певні кадрові зміни на рівні керівництва ВНЗ, відкриття університетів, зокрема в західних регіонах України. З навчальних планів ВНЗ було вилучено ідеологічні курси. Розпочалось активне впровадження державної мови [1].

Другий етап освітянських змін веде відлік від Указу Президента України, датованого листопадом 1995 р., яким було передбачено не лише загальні напрями, а й конкретні кроки, засоби, шляхи їх реалізації. Не визначеними, на жаль, виявилися ресурси, зокрема фінансові. Робота розпочалася з поліпшення співпраці галузі з Академією педагогічних наук. Позитивні наслідки мало утворення в структурі Академії педагогічних наук Відділення педагогіки та психології вищої школи. Відчутний соціальний резонанс мали такі заходи, як оптимізація мережі закладів освіти; перехід до ступеневої системи навчання; впровадження нової, досить ефективної системи контролю якості навчально-

виховного процесу; формування нормативно-правового поля освіти; створення концепції гуманітарної освіти і виховання студентської молоді. Розпочався перехід до підготовки фахівців за новими спеціальностями. В системі освіти з'явилися національні університети, ефективнішою стала співпраця українських ВНЗ із зарубіжними партнерами. Україна підписала Лісабонську конвенцію щодо визнання кваліфікацій у галузі вищої освіти, ратифіковану Верховною Радою України [1].

Протягом 1995–2004 рр. Міністерство освіти і науки України на основі міжнародних документів з питань демократії, гуманізації в галузі освіти і прав людини здійснило ряд масштабних заходів по створенню нової нормативно-правової бази національної вищої освіти України. Прийнятий в Україні комплекс нормативно-правових документів, пройшов апробацію на міжнародному рівні і визначає ідеологію реформування всієї освітньої галузі [2, с. 4].

У 2001 році вступив у дію "Комплекс нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти". Даним документом регламентуються нові вимоги до освіти і професійної підготовки фахівців у вищому навчальному закладі, що обумовлені ідеями і принципами ступеневої освіти в Україні. У числі засад і факторів, що обумовили виникнення концепції ступеневої освіти названі:

- демократизація суспільства, формування нових соціально-економічних структур, їхня орієнтація на ринкові відносини, жорстка професійна конкуренція;
- необхідність розрізнення двох процесів, що є основою діяльності вищого навчального закладу — освіти і професійної підготовки. Відповідно до ступеневої освіти підготовка фахівців (4 ступеня) орієнтована на мобільність і мінливість соціальної і виробничої діяльності, адаптація до яких виступає як одна з ознак рівня освіти;
- забезпечення випускникам можливості здійснювати професійну кар'єру при одночасному дотриманні ними принципів соціальної справедливості, відповідальності, загальнолюдських цінностей і моралі;

- диференціація вимог до характеру і змісту освіти і професійної підготовки фахівців з вищою освітою різних освітньо-кваліфікаційних рівнів;
- введення механізму об'єктивного педагогічного контролю з визначення результатів діяльності системи вищої освіти і навчальних досягнень тих, хто навчається. До такого віднесена технологія стандартизованого тестування [2, с. 6].

В 1999 році було офіційно розпочато Болонський процес, до якого з кожним роком залучалось дедалі більше європейських країн. В Україні ж рух за вступ до Болонського процесу активізувався лише з 2003 року.

Країни – учасниці Болонського процесу – ставлять перед країнами, які готуються вступати до європейського співтовариства ряд вимог, з-поміж яких досягнення відповідної якості вищої освіти – чи не найважливіша [3].

Для оцінки розвитку системи вищої освіти в країні використовують наступні параметри рівней відповідності:

- освітньої політики в підготовці висококваліфікованих професіоналів і реальної потреби в спеціалістах в конкретно-історичний період розвитку держави й суспільства;
- цілей освіти стандартам вищої школи й отриманим результатам;
- державних та інших джерел фінансування вищих навчальних закладів;
- співвідношення в країні державних, суспільних й приватних вузів;
- якості й рівня вищої освіти світовим стандартам;
- відкритості системи вищої освіти при входженні до світового освітнього простору;
- орієнтирів на світові стандарти й збереження існуючих традицій[4].

Для виявлення існуючого рівня якості вищої освіти в 2003 році департамент вищої освіти разом з вищими навчальними закладами України провів аналіз стану організації навчального процесу у вищих навчальних закладах.

Проведений аналіз виявив деякі проблеми та недоліки в нинішній системі підготовки фахівців з вищою освітою, а саме:

- відсутність систематичної роботи студентів протягом навчального семестру;
- низький рівень активності студентів і відсутність елементів змагальності в навчальних досягненнях;
- можливість необ'єктивного оцінювання знань студентів;
- значні затрати бюджету часу на проведення екзаменаційної сесії;
- відсутність гнучкості в системі підготовки фахівців;
- недостатній рівень адаптації до швидкозмінних вимог світового ринку праці;
- низька мобільність студентів щодо зміни напрямів підготовки, спеціальностей та вищих навчальних закладів;
- мала можливість вибору студентом навчальних дисциплін [5].

Для подолання вищезазначених недоліків було запропоновано, як один з засобів, запровадження кредитно-модульної системи, яка передбачає вирішення наступних завдань:

- відходу від традиційної схеми “навчальний семестр – навчальний рік, навчальний курс”;
- раціонального поділу навчального матеріалу дисципліни на модулі і перевірки якості засвоєння теоретичного і практичного матеріалу кожного модуля;
- перевірки якості підготовки студентів до кожного лабораторного, практичного чи семінарського заняття;
- використання більш широкої шкали оцінки знань;
- вирішального впливу суми балів, одержаних протягом семестру, на підсумкову оцінку з навчальної дисципліни;
- стимулювання систематичної самостійної роботи студентів протягом усього семестру і підвищення якості їх знань;
- підвищення об'єктивності оцінювання знань студентів;
- запровадження здорової конкуренції в навчанні;

- виявлення та розвиток творчих здібностей студентів [5].

Таким чином, з метою вироблення і запровадження нових принципів організації навчального процесу щодо розширення можливості студентів у виборі змісту програми навчання, забезпечення гнучкості в системі підготовки фахівців для їх адаптації до швидкозмінних вимог національного та міжнародного ринків праці, стимулювання студентів і науково-педагогічних працівників у досягненні високої якості підготовки фахівців з вищою освітою та підвищення престижу української вищої школи на світовому рівні колегія міністерства освіти і науки України на засіданні від 24 квітня 2003 року ухвалила прийняти пропозицію вищих навчальних закладів про проведення, починаючи з 2003/2004 навчального року, педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації [Там само].

З підписанням Україною Болонської декларації в системі вищої освіти розпочались докорінні зміни.

Згідно з наказом Міністерства і науки України «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» від 30.12.2005 р., відповідно до рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 24 березня 2005 року, наказу Міністерства освіти і науки України від 29. 07. 2005 р. № 454 “Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні” та з метою забезпечення впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в 2005/2006 навчальному році у всіх вищих навчальних закладах України III–IV рівнів акредитації було затверджено рекомендації щодо:

- впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III – IV рівнів акредитації;
- структури та порядку ведення індивідуального навчального плану студента;
- структури залікового кредиту і порядку проведення та оцінювання навчальної діяльності студента [6].

Також, згідно з наказом МОН від 06.12.2005 року було розпочато педагогічний експеримент щодо навчання майбутніх вчителів та вчителів інформаційно-комунікаційним технологіям. Мета експерименту полягає в тому, щоб:

1. Розробити, обґрунтувати, експериментально перевірити та впровадити у навчальний процес в системі вищої педагогічної освіти модель методичної системи підготовки майбутніх вчителів інформатики до реалізації профільного навчання учнів у навчально-виховному процесі та майбутніх вчителів різних спеціальностей основам інформаційно-комунікаційних технологій.

2. Розробити, обґрунтувати, експериментально перевірити та впровадити у систему післядипломної педагогічної освіти модель методичної системи навчання вчителів різних предметів основам інформаційно-комунікаційних технологій.

3. Розробити, обґрунтувати, експериментально перевірити та впровадити у навчальний процес в системі післядипломної педагогічної освіти модель методичної системи підготовки вчителів інформатики до реалізації профільного навчання учнів у навчально-виховному процесі [7].

Таким чином, основною метою державної політики в галузі освіти на цей час є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.

Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку вищої освіти є:

- особистісна орієнтація вищої освіти;
- формування національних і загальнолюдських цінностей;
- створення для громадян рівних можливостей у здобутті вищої освіти;
- постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу;
- запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій;

- формування в системі освіти нормативно-правових і організаційно-економічних механізмів залучення і використання позабюджетних коштів;
- підвищення соціального статусу і професіоналізму працівників освіти, посилення їх державної і суспільної підтримки;
- розвиток освіти, як відкритої державно-суспільної системи;
- інтеграція вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітніх просторів [2].

Отже, реформи, які були проведені в 90-х роках ХХ сторіччя, стали першим та дуже важливим кроком на шляху до найсуттєвіших змін у системі вищої освіти України, які ми можемо спостерігати на цей момент. Але жодні реформи не призведуть до очікуваних результатів, якщо не будуть послідовними, систематичними та зрозумілими для учасників педагогічного процесу.

Ця стаття не вичерпує всіх питань, пов'язаних з проведенням освітянських реформ в Україні на сучасному етапі, а тому перспективами подальших наукових розвідок у визначеному напрямку є детальний аналіз впливу на стан розвитку вищої освіти в нашій країні вищезазначених реформ.

Література

1. Андрущенко В.П. Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть (за матеріалами доповіді, виголошеної на засіданні загальних зборів АПН України 23 листопада 2000 р.) // Вища освіта України. – 2001. – №2. – С. 5 – 13.

2. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції/ Уклад. М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, К.М. Левківський, Ю.В. Сухарніков; відп. ред. М.Ф. Степко. – К.: Вид. центр МОН України, 2004. – 24 с.

3. Сікорський П. Якість вищої освіти – основна вимога Болонського процесу// Освіта. – 2004. – №19. – С. 3.

4. Бородовская Н.В., Реан А.А. Педагогика: Учебник для вузов. – СПб.: Изд-во «Питер», 2000. – 304 с.

5. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003–2004 рр.) / За ред. В.Кременя; Авт. кол.: М. Степко та ін. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2004. – 147 с.

6. Міністерство освіти і науки України (2005) Наказ Міністерства освіти і науки України №774 від 30.12.2005 р. «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу»//Available from: <http://www.mon.gov.ua/education/higher> .

7. Міністерство освіти і науки України (2005). Наказ Міністерства освіти і науки України №693 від 06.12.2005 “Про проведення педагогічного експерименту щодо навчання майбутніх вчителів та вчителів інформаційно-комунікаційним технологіям» //Available from: <http://www.mon.gov.ua/education/higher>.

O.O. Kotlyarova

The stages of reforming of the system of higher education of Ukraine at the end of the XXth – the beginning of the XXI century

In the article the educational reforms of the end of the 20th – the beginning of the 21st century in Ukraine and their influence on the system of higher education of today are described, the recent changes in higher education after Ukraine having joined the Bologna process are analyzed.

Key words: the system of higher education, educational reforms, the Bologna process.

Відомості про автора

Котлярова Ольга Олександрівна – аспірантка кафедри педагогіки Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка.